

MAVİ KİTAP - KAHVERENGİ KİTAP

LUDWIG WITTGENSTEIN

ÇEVİREN
DOĞAN ŞAHİNER

FOL® 14

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 13858

FELSEFE 14
LUDWIG WITTGENSTEIN KİTAPLIĞI 01

MAVİ KİTAP - KAHVERENGİ KİTAP
LUDWIG WITTGENSTEIN

ÇEVİREN: DOĞAN ŞAHİNER

ÖZGÜN AD: *THE BLUE AND BROWN BOOKS*
EDİSYON: BLACKWELL PUBLISHING, 1958 OXFORD

YAYINA HAZIRLAYAN: EBUBEKİR DEMİR
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-605-80748-4-2

BASKI: AYRINTI BASIMEVİ ANKARA - SERTİFİKA NO: 13987
I. BASKI: NİSAN 2019

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

LUDWIG WITTGENSTEIN

Avusturya, Viyana'da doğdu (1889). Linz'de lise eğitimini tamamladı (1906). Berlin Teknik Yüksekokulu ve Manchester Üniversitesi'nde okudu. Frege'nin tavsiyesiyle Russell ile çalışmak amacıyla Cambridge, Trinity College'e kaydoldu (1912). I. Dünya Savaşı'na gönüllü olarak Avusturya ordusunda katıldı (1914) ve İtalyanlara esir düştü. Hitler'in Avusturya'yı işgalinden sonra İngiliz vatandaşlığına geçti. Halk okulu öğretmenliği yaptı (1920-26). Barmherzig Manastırında bahçıvanlık yaptı (1926). Trinity College'de ders verdi (1930-36). Cambridge felsefe kürsüsüne atandı (1939). Cambridge'de öldü (1951). Başlıca eserleri: *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921), *Philosophische Untersuchungen* (1953); *The Blue and Brown Books* (1958); *Tagebücher 1914-16* (1961); *Zettel* (1967); *Philosophische Grammatik* (1969), *Über Gewissheit* (1970).

DOĞAN ŞAHİNER

Amasya'da doğdu (1957). İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. ODTÜ İnşaat Mühendisliği'ni bırakarak, zamanını politik faaliyetlere verdi. Bilar ve Özgür Üniversite'de felsefe seminerleri verdi. *Başka Dillerden* dergisinin yayımına katıldı. İstanbul'da vefat etti (2017).

Başlıca telif ve çeviri eserleri: *Adorno, Otoriteryen Kişilik Üzerine* (2003); *Steven Connor, Post-Modernist Kültür* (2015); *Wittgenstein, Kesinlik Üstüne* (2009), *Zettel* (2004); *Mavi Kitap Kahverengi Kitap* (2007); Soren Kierkegaard, *Felsefe Parçaları Ya da Bir Parça Felsefe* (2013).

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN NOTU	11
SUNUŞ	12
RUSH RHEES	
MAVİ KİTAP	27
KAHVERENGİ KİTAP	127
DİZİN	269

ÇEVİRENİN NOTU

Mavi Kitap, Wittgenstein'in Cambridge Üniversitesi'nde, 1933-1934 ders yılında, seçtiği beş öğrencisine (Francis Skinner, Louis Goodstein, H.M.S. Coxeter, Margaret Masterman ve Alice Ambrose) dikte ettiği notlardan oluşmaktadır. 'Dil oyunu' gibi yeni kavramların ilk kez gün yüzüne çıktığı metindir.

Kahverengi Kitap ise 1934-1935 ders yılında Francis Skinner ve Alice Ambrose'a dikte edilmiştir. Wittgenstein 1935 Temmuz'unda Moritz Schlick'e bir mektubunda *Kahverengi Kitap'tan* "Bütün bu şeylerin nasıl ele alınması gerektiğini gösteriyor sanıyorum." diye söz eder.

Kitabın ilk baskısını yayına hazırlayan, Wittgenstein'in öğrencisi ve yakın dostu Rush Rhees'in de belirttiği gibi, Wittgenstein'in İngilizcesi birçok yerde hantal ve Germanizm yüklüdür. Bu durum, Wittgenstein'in söylemek istediğini tam olarak anlatan ifadeleri, hantallığına bakmadan, çeviride gönül rahatlığıyla kullanabilmemi sağladı.

Wittgenstein birçok yerde, hedeflediği şeyin tam açıklık olduğunu söyler. Oysa birçok kişi, onun söylediklerinin anlaşılması güç şeyler olduğunu düşünerek, Wittgenstein'i açıklamaya girişmiştir! Kimse onun sağladığı açıklığı yeterli bulmak zorunda değil elbette; – ama bu yorumcular, ne tuhaf ki, Wittgenstein'in başaramadığını kendilerinin başardığı iddiasında da değillerdir.

Rush Rhees'in Önsöz'ünün de Wittgenstein'in düşüncesini doğru yansıtma bakımından ağır kusurlar içerdiğini düşünmekle birlikte, çeşitli tartışmalara vesile olmuş bu metni tarihsel önemi dolayısıyla elinizdeki baskıya dâhil etmeyi uygun bulduk.

DOĞAN ŞAHİNER
Eylül 2007

SUNUŞ

Wittgenstein *Mavi Kitap*'ı (ona bu adı kendisi vermemiş olsa da) 1933-1934 ders yılında Cambridge'teki sınıfına dikte etti ve teksir edilmesini sağladı. *Kahverengi Kitap*'ı ise 1934-35 ders yılında iki öğrencisine (Francis Skinner ve Alice Ambrose) dikte etti. Bunun daktilo ile üç kopyasını yaptırdı ve bunları yalnızca en yakın dostlarına ve öğrencilerine gösterdi. Ama bunları ödünç alanlar kendi kopyalarını çıkarttılar ve bunlar üzerine bir ticaret başladı. Wittgenstein bu yazmalara kendisi ad verseydi, 'Felsefi Değıniler' ya da 'Felsefi Araştırmalar' adını verebilirdi. Ama birinci yazma mavi, ikinci yazma kahverengi kâğıtla kaplandığı için, o günden beri bu şekilde adlandırıldılar.

Wittgenstein sonraları *Mavi Kitap*'ın bir kopyasını aşağıdaki notla birlikte Lord Russell'a gönderdi:

İki yıl kadar önce, sana bir el yazmamı göndereceğime söz vermiştim. Bugün gönderdiğim, o el yazması değil. Üzerinde hâlâ düşünüyorum; günün birinde yayımlar mıyım ya da herhangi bir parçasını yayımlar mıyım, Tanrı bilir. Ama iki yıl önce Cambridge'te bazı dersler verdim ve evlerine kafalarında bir şey götüremiyorlarsa ellerinde bir şey götürebilsinler diye öğrencilerime bazı notlar dikte ettim. Sonra bu notları çoğalttırdım. Tam şu sırada bazı kopyalardaki yanlış yazımları ve başka hataları düzeltirken, senin de bir kopya isteyebileceğın fikri aklıma geldi. İşte sana bir tane gönderiyorum. Bu dersleri okuman gerektiğini söylemek istemiyorum; ama eğer yapacak daha iyi bir işın yoksa ve eğer bunlardan bir parça keyif alacak

olursan, gerçekten çok memnun olurum. (Birçok noktaya yalnızca değinildiği için, sanırım bunları anlamak oldukça zor. Notlar yalnızca dersleri dinleyenlere yönelik.) Söylediğim gibi, eğer bunları okumazsan, hiç önemli değil.

Her zaman senin,
Ludwig Wittgenstein.

Mavi Kitap, bir dizi nottan ibaretti. *Kahverengi Kitap* ise oldukça farklıydı; Wittgenstein bir süre için onu yayımlayabileceği bir şeyin taslağı gibi düşündü. Metnin Almanca versiyonunu birkaç kez gözden geçirmeye girişti. Son girişimini 1936 Ağustos’unda yaptı. Bu düzeltmeleri birkaç küçük değişiklik ve eklemeye elinizdeki metne, iradi eylem tartışmasının başına (II, 13) taşıdı. Düzeltmelerin sonuna kalın harflerle “Dieser ganze ‘Versuch einer Umarbeitung’ vom (Anfang) bis hierher ist *nichts wert*.” (“Baştan buraya kadar, bütün bu gözden geçirme çabası *değersiz*.”) notunu düştü. Bugün elimizde (küçük değişikliklerle) *Felsefe Araştırmaları*’nın birinci bölümü olarak bulunan metni yazmaya başladığı an, bu andı.

Wittgenstein *Kahverengi Kitap*’ı İngilizce olarak yayımlarmıydı, kuşkuluyum. Onun Almanca metinlerini okuyabillerler, bu kuşquamun sebebini anlayacaklardır. Wittgenstein’in İngilizcesi, birçok yerde hantal ve Germanizm yüklüdür. Bunun anlamı bozduğu ve nasıl düzeltilmesi gerektiğinin açıkça görüldüğü birkaç yer dışında, metni olduğu gibi bıraktık. Burada yayımladığımız metin, Wittgenstein’in, öğrencilerine verdiği notlardan ve kendi kullanımı için hazırladığı bir taslaktan ibarettir.

Wittgenstein felsefeyi, bir araştırma yöntemi olarak görüyordu. Ama bu yöntemi kavrayış tarzı değişiklik gösteriyordu. Bunu örneğin ‘dil oyunları’ mefhumunu kullanım tarzında görebiliriz. Wittgenstein bu mefhumu dilin zorunlu bir biçimi olduğu fikrini sarsmak için ortaya atmıştı. En

azından, kullanımlarından biri buydu ve bu en eski kullanımlardan biriydi. Farklı dil oyunları hayal etmek, birçok durumda yararlıdır. Wittgenstein önceleri ‘farklı dil biçimleri’ ibaresini bazen –bunlar aynı şeylermiş gibi– ‘dil oyunları’ ibaresinin yerine kullanıyordu; gerçi bunu sonraki versiyonlarda yer yer düzeltmiştir. *Mavi Kitap’ta* bazen farklı dil oyunları hayal etmekten, bazen de –sanki aynı şeye varırmış gibi– farklı *notasyonlar* hayal etmekten söz eder. Ve sanki konuşabilme ile bir notasyonu anlama arasında açık seçik bir ayrım yapmamış gibidir.

Örneğin birine kullandığı sözcüklerin anlamlarını açıklatarak, onun ne kastettiğini anlamaya başlamaktan söz eder. Sanki ‘anlama’ ile ‘açıklama’ bir şekilde karşılıklı bağlantılıymış gibi. Oysa *Kahverengi Kitap’ın*, bir dil oyununu öğrenmenin bundan önce geldiğini vurgular. Gerekli olan, açıklama değil, *eğitmedir*; – bir hayvanın eğitilmesiyle karşılaştırılabilecek bir anlamda. Bu, Wittgenstein’in *Araştırmalar’da* vurguladığı bir noktayla bağlantılıdır: Konuşabilme ve söyleneni anlama –ne kastedildiğini bilme–, ne kastedildiğini söyleyebileceğiniz anlamına gelmez; ne öğrendiğinizi de göstermez. Wittgenstein, yine aynı yerde (*Araştırmalar*, par. 32) şöyle söyler:

Augustinus insan dilinin öğrenilmesini, çocuk yabancı bir ülkeye gelmiş de o ülkenin dilini anlamıyormuş gibi betimlemektedir; yani zaten bir dili varmış, yalnızca o bu dil değilmiş gibi.

Çocuğun Fransızca bilip bilmediğini, ifadelerin ne anlama geldiğini sorarak anlayabilirsiniz. Ama bir çocuğun konuşup konuşmadığını anlamanın yolu bu değildir. Çocuk konuşmayı öğrendiğinde, öğrendiği şey de bu değildir.

Kahverengi Kitap farklı dil oyunlarından ‘iletişim sistemleri’ (*Systeme menschlicher Verständigung*) olarak söz ettiğinde, bunlar farklı notasyonlardan ibaret değildir. Bu durum, *Mavi Kitap’ta* hiç öne çıkmayan bir anlayış mefhumunu ve

anlayışla dil arasındaki ilişkinin bir mefhumunu ortaya çıkarır. Örneğin Wittgenstein *Kahverengi Kitap'ta* 'anlama'nın tek bir şey olmadığı, dil oyunlarının kendileri kadar çeşitlenmiş olduğu noktasında ısrar eder. Farklı dil oyunları hayal ettiğimiz zaman herhangi bir dil sisteminin parçalarını ya da mümkün parçalarını hayal etmekte olmadığımızı söylemesinin sebeplerinden biri de budur.

Mavi Kitap bu konuda o kadar açık değildir. Wittgenstein *Mavi Kitap'ın* başlarında şöyle der:

Dil oyunlarının incelenmesi, dilin ilkel biçimlerinin ya da ilkel dillerin incelenmesidir.

Ama ardından şöyle devam eder:

Doğruluk ve yanlışlık, önermelerin gerçekliğe uyup uymaması, önesürümün, varsayımın, soru'nun doğası sorunlarını incelemek istediğimizde, bu düşünme biçimlerinin hayli karmaşık düşünce süreçlerinin kafa karıştırıcı zemininin dışında ortaya çıktıkları ilkel dil biçimlerine bakmak, büyük avantaj sağlayacaktır. Böyle ilkel dil biçimlerine baktığımızda, sıradan dil kullanımımızın üstüne çökmüş gibi görünen zihinsel sis dağılıp gider. Açık seçik ve saydam hâldeki etkinlikleri, tepkileri görürüz. Diğer yandan bu basit süreçlerde, daha karmaşık olanlardan kopuk olmayan dil biçimlerini tanırız. Birbiri ardına yeni biçimler eklemek yoluyla, karmaşık biçimleri basit olanlardan kurabileceğimizi görürüz.

Bu, neredeyse, günlük dilimizin analizine benzer bir şey ortaya koymaya çalışıyormuşuz gibi bir görüntü ortaya çıkarır. Konuştuğumuz zaman dilimizde meydana gelen, ama onu sarmalayan sisi delmenin bu yöntemini kullanmadıkça göremeyeceğimiz bir şey keşfetmek istiyormuşuz gibi. Ve sanki “önesürümün, varsayımın, soru'nun doğası” orada da aynıymış, biz yalnızca bunu saydam hâle getirmenin bir yo-

lunu bulmuşuz gibi. Oysa *Kahverengi Kitap* bunu reddeder. Wittgenstein'in *Kahverengi Kitap'ta* (I, 5) "Betimlediğimiz dil oyunlarını bir dilin tam olmayan parçaları olarak değil, kendi içinde eksiksiz diller olarak ... görüyoruz." demesinin sebebi budur. Öyle ki, örneğin bir dildeki bazı gramatik işlevlere bir başka dilde karşılık gelen hiçbir şey olmayabilir. 'Gerçekliğe uymak ya da uymamak' da farklı dillerde farklı bir şey olabilir; – öyle ki bunun bir dilde incelenmesi, diğer dilde bunun ne olduğuna dair pek fazla şey ortaya koymayabilir. Wittgenstein'in *Kahverengi Kitap'ta* 'tuğla'nın o ilkel dildeki anlamının bizim dilimizdeki anlamıyla aynı olup olmadığını sormasının sebebi budur; bu, onun daha basit olan dili daha karmaşık olan dilin tam olmayan bir biçimi olarak görmemesiyle bağlantılıdır. Burada eksilteli [*elliptical*] bir cümleyle ilgilenmekte olup olmadığımız tartışması, Wittgenstein'in farklı dil oyunlarının ne olduğu konusundaki açıklamasının önemli bir parçasıdır. Oysa *Mavi Kitap'ta* bunun öngörüsü bile yoktur.

Wittgenstein'in not defterlerinin birinde, dil oyunlarına dair, 1934 başlarında yazılmış olması gereken bir değinme vardır. Bu, *Mavi Kitap'ın* başlarındaki değinmeden sonra yazılmış olabilir, ama ondan farklıdır:

Wenn ich bestimmte einfache Sprachspiele beschreibe, so geschieht es nicht, um mit ihnen nach und nach die Vorgänge der ausgebildeten Sprache -oder des Denkens- aufzubauen, was nur zu Ungerechtigkeiten führt (Nicod und Russell), – sondern ich stelle die Spiele als solche hin, und lasse sie ihre aufklärende Wirkung auf die besonderen Probleme ausstrahlen."

("Bazı basit dil oyunları betimlediğimde, bunu onlardan bizim gelişmiş dilimizin –ya da düşünmenin– süreçlerini derece derece kurmak için yapmıyorum; bu olsa olsa haksızlıklara yol açardı (Nicod ve Russell). – Bu oyunları basitçe, oldukları gibi ortaya koyuyorum ve onları belli sorunlara kendi ışıklarını saçmaya bırakıyorum.")